

მანუჩარ გუნცაძე

ევროპის უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

manuchar.guntsadze@eu.edu.ge<https://doi.org/10.52340/lac.2025.10.18>

ცხინვალის კონფლიქტის ეკონომიკური მხარე და ხიზნების საკითხი

საკვანძო საკითხები: ცხინვალის კონფლიქტი, ეკონომიკური მხარე, ხიზნები

კონფლიქტის წინაპირობების კვლევის დროს, წინა პლანზე გამოდის კიდევ ერთი საკითხი. ესაა ეკონომიკური საფუძვლები, რომელსაც შეეძლო საწყისი როლი ეთამაშა. ეკონომიკური უთანხმოების ან პრობლემის ერთ-ერთი მთავარ სტიმულატორად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ეთნიკურად ოსი ხიზნების საკითხი.

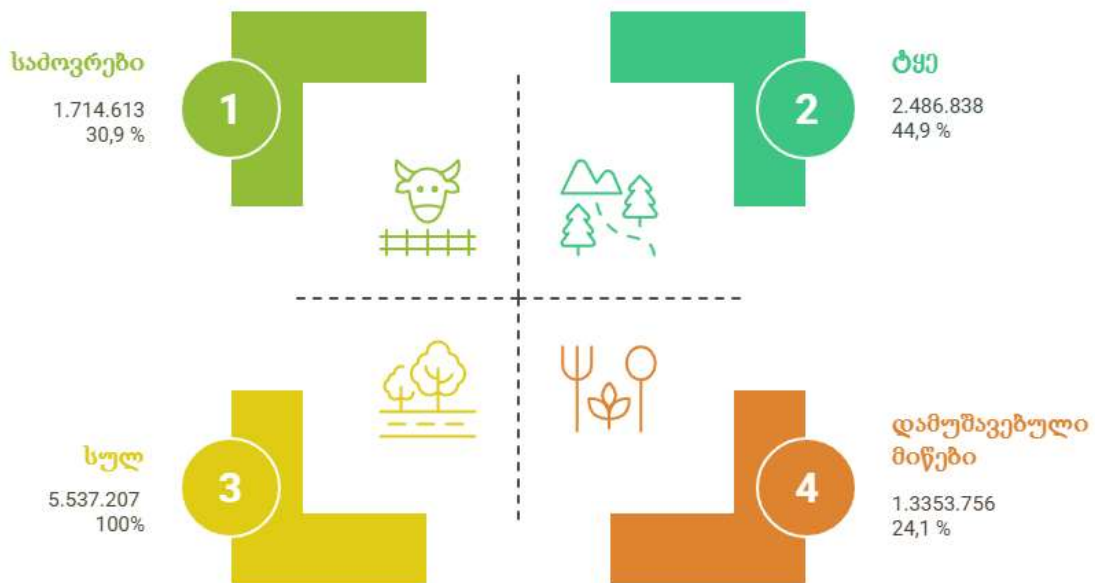
ოფიციალური, დებულებითი განმარტებით ხიზანი ისეთი გლეხია, რომელიც თავისი სურვილით დაესახლა მემამულის მიწაზე, შეინარჩუნა პირადი თავისუფლება და მიწის სარგებლობაში გარკვეულ გადასახადს იხდის. კანონით, ხიზნის სტატუსის მიღება 1891 წლამდე დასახლებულ გლეხს შეეძლო (კუპატაძე 2005: 105).

ხიზნების რაოდენობა, მოსახლეობის საერთო რაოდენობასთან შედარებით გაცილებით მცირე იყო და ეს ცხადია. თუმცა ხიზნების მთავარი პრობლემა სწორედ ის მიწაა რომელსაც ისინი იყენებდნენ. ასეთი მიწა ცოტა იყო და ამასთანავე ჩნდებოდა საკუთრების პრობლემა. შესაბამისად, მიწების დაყოფის საკითხი საკმაოდ პრობლემური იყო და ეს კარგად ჩანს ქართულ პრესაშიც, სადაც საუბარია ოსებისთვის მიწის დაყოფისა და განაწილების საკითხზეც (ერთობა 1918: №69).

მიწების საკითხზე საუბრის დროს, ს. ავალიანი 1920 წელს გამოცემულ თავის ნაშრომში „მიწისმფლობელობა საქართველოში“ ამბობს, რომ საქართველოში არსებული მიწის ფონდის სტატისტიკა ზუსტი არ იყო და რუსეთის სტატისტიკა საქართველოში არსებული მიწების შესახებ არ იყო სწორი (ავალიანი 1920: 5). ამავე ნაშრომში საკმაოდ საინტერესო სტატისტიკური ინფორმაციაა მოყვანილი, რომლებიც კარგად გვიჩვენებს მიწის განაწილების ზოგად პროცენტულობას და ხიზნების წილს ამ ოდენობაში. ამასთანავე, ავტორის აზრით, მნიშვნელოვანი იყო სრული კადასტრის გაკეთება, რათა საკითხი უფრო მეტად გარკვეულიყო.

1917 წლის მონაცემებით საქართველოში არსებული მიწის ფონდი შემდეგნაირად გამოიყურებოდა (ავალიანი 1920: 6):

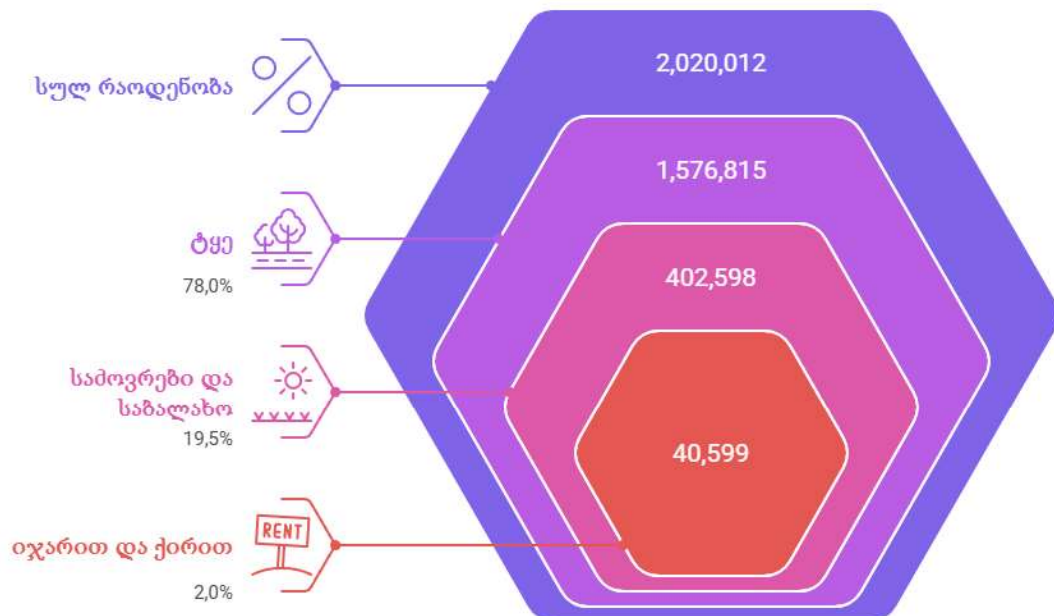
მიწის გამოყენების კატეგორიზაცია

ცხრილში მოცემული მიწის მოცულობის საზომ ერთეულად, ავტორს გამოყენებული აქვს დესეტინა, რაც უცვლელად გადმოვიტანეთ სრული სურათის შესანარჩუნებლად.

ამავე წლის სტატისტიკური მონაცემებით, საერთო რაოდენობიდან ხიზნების წილი ასეთი იყო (ავალიანი 1920: 7):

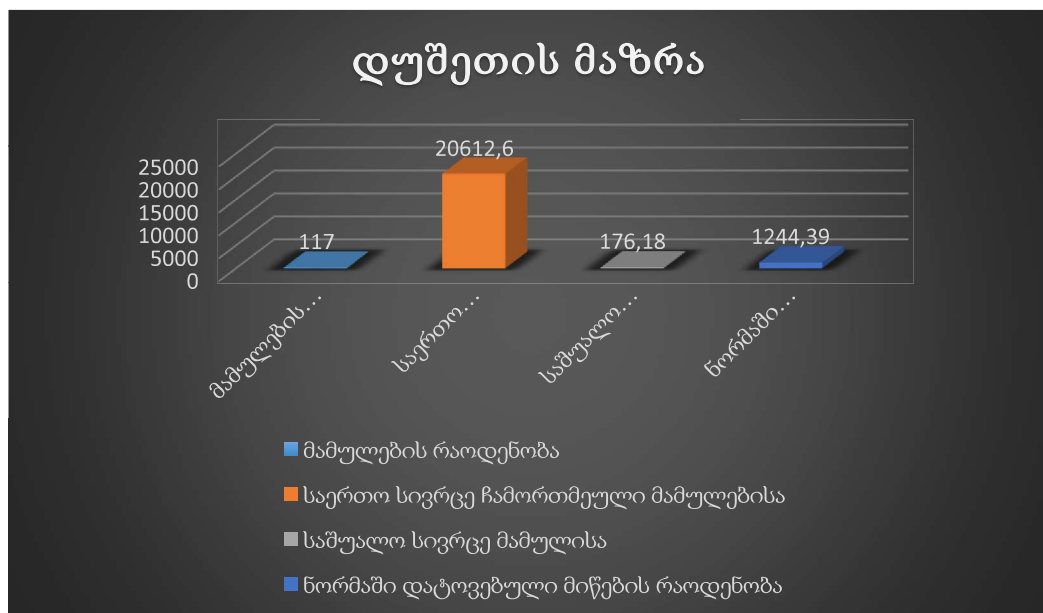
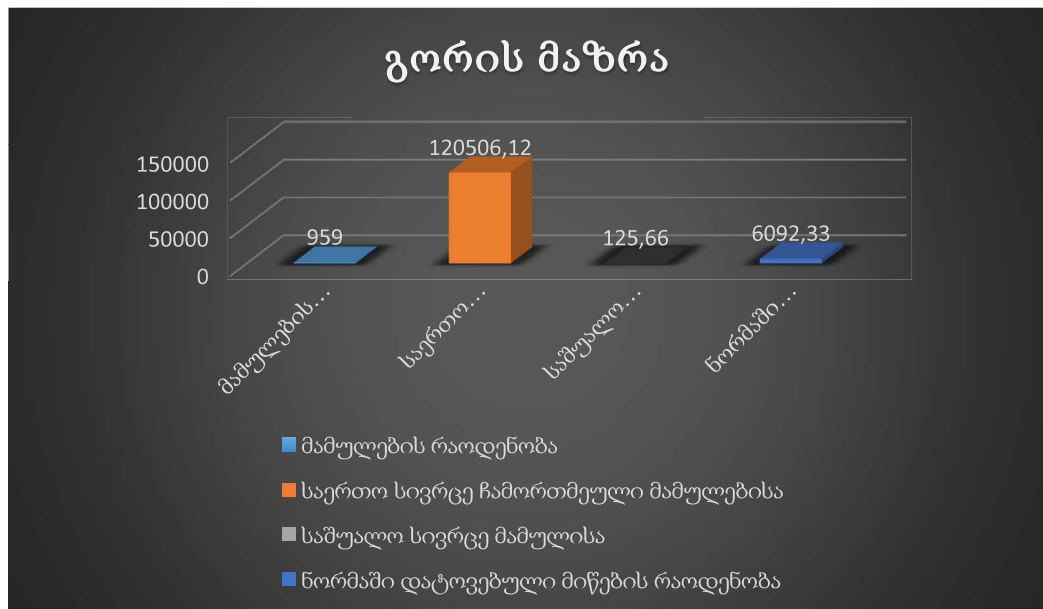
ხიზნების სტატისტიკა

აქ საინტერესო იქნება კიდევ ერთი სტატისტიკური ინფორმაციის მოყვანა. მართალია ჩვენ განვიხილავთ სამ კონფლიქტს (1918, 1919 და 1920), თუმცა ამ პერიოდში მიწის რეფორმაც მიმდინარეობდა. შესაბამისად საინტერესოა საკითხის ეს მხარეც. 1920 წელს გამოიცა ნ. ხომერეკის „აგრარული რეფორმა და ჩვენი სასოფლო მეურნეობა“. სწორედ მასში არსებული ინფორმაციით, რეფორმის პირველი ეტაპი იყო ფეოდალური მიწათმფლობე-

ლებისთვის მიწების გარკვეული ნაწილის ჩამორთმევა და შემდეგ მათი გადანაწილება. სწორედ აღნიშნულისთვის საინტერესოა თვალი მივადევნოთ გორისა და დუშეთის მაზრებში ჩამორთმეული მიწის მოცულობას:

მაზრებში მამულების რაოდენობა საერთო სივრცე ჩამორთმეული მამულებისა საშუალო სივრცე მამულისა ნორმაში დატოვებული მიწების რაოდენობა

(ხომერიკი 1920: 12)

ვინაიდან სტატისტიკურ მონაცემებზე ვსაუბრობთ, საინტერესოა ზემომოყვანილს კიდევ ერთი დავუმატოთ, ესაა მიწის ფასი და მისი ცვლილება მანეთებში:

გუბერნია და მაზრა	წ.	წ.	წ.
ქუთაისის რაჭის შორაპნის ლეჩხუმის			
თბილისის ახალციხის ბორჩალოს გორის თელავის			

(ავალიანი 1920: 30)

სანამ აღნიშნული ინფორმაციის შეჯამებაზე გადავიდოდეთ, კიდევ ერთი საინტერესო ამბავი უნდა მოვიტანოთ ბ. კუპატაძის ნაშრომიდან „სქართველო და რუსეთის IV სახელმწიფო სათათბირო“: „სოფელ ხიზაბავრადან (ჯავახეთი) გადმოსახლებულმა ქართველ კათოლიკეთა 15 კომლმა სოფელ სკრაში იყიდა თავად შალიკაშვილის მამული 1500 დესეტინა 40 ათასად. მათ შეიამხანაგეს ადგილობრივი გლეხები და ერთად აპირებდნენ მიწის შეძენას, მაგრამ ამ განზრახვას წინ აღუდგნენ მეზობელი სოფლის ოსები, რომლებიც თავს ხიზნებად (თუმცა მთავრობამ არ დაუმტკიცა სტატუსი) და მიწის მფლობელებად აცხადებდნენ. შეხლა-შემოხლას 2 ქართველი გლეხი და სოფლის პატრი შეეწირა. ანალოგიური ვითარება შეიქმნა თავად ციციშვილის მამულთან დაკავშირებით, რომელიც შეიძინა მდივანმა, მაგრამ ოსმა ხიზნებმა იგი არ შეუშვეს ნასყიდ მიწაზე (კუპატაძე 2005: 105).

ბოლო ისტორია გვიჩვენებს, კონფლიქტის მცირე მასშტაბს მცირე მიწისთვის, შესაბამისად მარტივი წარმოსადგენია, რომ ოს ხიზნებთან კონფლიქტის მასშტაბის ზრდის პერსპექტივა და საფრთხე მეტი იყო, როდესაც საუბარი გაცილებით დიდ ტერიტორიას შეეხებოდა.

რუსეთის რევოლუციის შემდეგ, როდესაც იმპერიის კონტროლი სამხრეთ კავკასიაზე დაიკარგა და რეალურად მიმდინარეობდა ახალი პოლიტიკური ფორმირებების პროცესი, შეიძლება კარგი შანსი გამოჩენილიყო ხიზნებისათვის მიწის დასაკუთრების კუთხით. სწორედ ეს მოვლენები უბიძგებდა ეკონომიკურ მოვლენებს კონფლიქტის გაღვივებაში, ხოლო შემდეგ უკვე პოლიტიკურად განვითარებაში. სწორედ ზემო მოყვანილი საკითხები შეიძლება იყოს ერთ-ერთი საფუძველიც ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, მ. მაჩაბლის არქივში დაცული სამხრეთ ოსეთის ავტონომიის პროექტის შექმნის.

კონფლიქტის პირველი შტრიხები ცხინვალის რეგიონში 1917 წლის რევოლუციის შემდეგ იკვეთება. სწორედ ამ პერიოდიდან იქმნება სამხრეთ ოსეთის სახალხო ყრილობა და

ეროვნული საბჭო, რომელიც ეტაპობრივად ცდილობს მართვის სადავეების ხელში აღებას დღევანდელი ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ტერიტორიაზე. 1918 წლის 4 იანვარს ოსეთის დელეგატთა ყრილობამ ოფიციალური მიმართვაც გააგზავნა საქართველოს ეროვნული საბჭოს მიმართ, რომ ამიერიდან ყველა საკითხთან დაკავშირებით, რომელიც ოს ერს შეეხებოდა, უნდა მიემართათ სამხრეთ ოსეთის ეროვნულ საბჭოსათვის.

ამ ფაქტს შემდგომი განვითარებაც მოჰყვა. 1918 წლის 16 მარტიდან იწყება პირველი კონფლიქტის მოვლენები, სადაც პოლიტიკურთან ერთად ეკონომიკური მოთხოვნებიც აშკარაა. 16 მარტს ცხინვალში ოსთა დელეგაციამ წარადგინა შემდეგი მოთხოვნები:

1. მიწების დაყოფა;

2. გორის მაზრიდან რევოლუციონურ ორგანიზაციაში მომუშავე რამდენიმე პიროვნების გაძევება;

3. გორის მაზრიდან ყველა თავადისა და აზნაურის გაძევება;

4. სიტყვისა და კრების თავისუფლება (ბლუაშვილი, 2005: 11).

აღნიშნული მოთხოვნების შესასრულებლად ადგილობრივ ადმინისტრაციას მისცეს რამდენიმე საათი. ამ შემთხვევაში არ მივყვებით კონფლიქტის ფაქტობრივ განვითარებას და შემდგომ განვითარებულ სამხედრო მოვლენებს. ჩვენთვის საინტერესოა ის, რომ კონფლიქტის მიზეზი ყოველთვის პოლიტიკური მოვლენებით არ იყო განპირობებული, არამედ მის საწყის ეტაპზე კარგად ვხედავთ ეკონომიკურ ფაქტორებსაც, რომლებიც შეეხება მიწის საკითხებსა და თავად-აზნაურობის უფლებებს.

1918 წლის მოვლენების შემდეგ კიდევ ორ სამხედრო დაპირისპირებას ჰქონდა ადგილი, რომლებიც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დროს მოხდა, 1919 და 1920 წლებში.

1918 წლის კონფლიქტის დროს არსებული მოთხოვნებისგან განსხვავებით, 1919 და 1920 წლის დაპირისპირებისას ეკონომიკური ფაქტორები წინა პლანზე აღარ გამოსულა და ისინი პოლიტიკურ ხასიათს ატარებდნენ, რომელთა მიზანიც ავტონომია, დამოუკიდებლობა ან სხვა ქვეყნის ფარგლებში გაერთიანება იყო.

მიუხედავად ამისა, შემდგომი ორი დაპირისპირების დროსაც გვხვდება ჩვენთვის საინტერესო საკითხები. მაგალითად 1919 წლის კონფლიქტის დროს, 26 თებერვალს თბილისში გაიმართა ოს მუშათა კრება, რომელიც გაემიჯნა დაპირისპირებაში ჩართული ეთნიკურად ოსი მოსახლეობის მოთხოვნებს (თოიძე, 1991: 30).

ასევე საინტერესოდ მიმაჩნია ისიც, რომ 1920 წლის სამხედრო დაპირისპირების პერიოდში, რომელიც წინამორბედ კონფლიქტებთან შედარებით ყველაზე მასშტაბური იყო, კონფლიქტში არ ჩართულან არც სამხედრო და არც სხვა სახის პროტესტით გორის სამხრეთ მცხოვრები ეთნიკურად ოსი მოსახლეობა.

ამ ორი ფაქტით იმ ვერსიაზე მსურს ყურადღების გამახვილება, რომ ორივე შემთხვევაში არანაირი პრობლემა არ ყოფილა იმ ოს მოსახლეობასთან, რომელიც ეკონომიკურად დანარჩენი საქართველოს ნაწილს წარმოადგენდა და მთლიანად იყო მის ეკონომიკაზე დამოკიდებული. შესაბამისად, ოს ბოლშევიკებს, რომლებიც საქართველოს მთავრობის წინაშე სხვადასხვა მოთხოვნას აყენებდნენ, არ ჰქონდათ მათი მანიპულაციისათვის საჭირო ბერკეტები. ხოლო ოს მოსახლეობა, რომელიც გორის ჩრდილოეთით ცხოვრობდა, ეკონომიკური ურთიერთობით დაკავშირებული იყო ჩრდილოეთ კავკასიასთან და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ახლად დაწყებული ეკონომიკური რეფორმების პერიოდში, არ იყო მიზნული ქართულ ეკონომიკაზე და ნაკლები კავშირი ჰქონდა ამ მხრივ მასთან.

საინტერესოა ასევე გაზეთ „ერთობაში“ გამოქვეყნებული პოლემიკა, სადაც ისინი არ ეთანხმებიან გაზეთ „საქართველოში“ მოყვანილ ინფორმაციასა და მსჯელობას და მართავენ პოლემიკას. ეს სტატია გვიჩვენებს, რომ მიწების დაყოფის და ხიზნების საკითხზე დავა საქართველოს შიდა პოლიტიკურ დონეზეც მიმდინარეობდა და ყველაფერი გარკვეული და შეთანხმებული არ იყო. აქაც იკვეთება ის რობლემა, რომ არ არის ზუსტი ინფორმაცია ვინ

რამდენ მიწას ფლობდა და ხდება აღნიშნულით სპეკულიება. ასევე აღვნიშნავთ, რომ სტატია კონფლიქტის დაწყების შემდეგაა დაწერილი და ერთი შეხედვით შესაძლოა უპრიანი ყოფილიყო მისი მოტანა შესაბამისი პერიოდის მოვლენების განხილვისას, მაგრამ სტატიის ძირითადი აზრი ეკონომიკურ წინამძღვრებს შეეხება, სწორედ ამიტომ მოგვყავს ამონარიდი სტატიიდან აქ: „ოსები ცხოვრობენ ქართველი ერის მიწა-წყალზე. ბევრ მათგანს 100-120 დესეტინა საუკეთესო მიწა აქვს. უმრავლესობას კი 30-40 დესეტინა. მათ არ მოსწონთ, როდესაც მათ 7-15 დესეტინამდე მეტი მიწის ჩამორთმევას უპირებენ. ამ ნიადაგზეა აღმოცენებული მათი ამბოხება. ჩრდილოეთ კავკასიის ოსების და ბალშევიკების დახმარებით და ხელმძღვანელობით, ისინი ქართველ ერს სამკვდრო-სასიცოცხლო ომს უცხადებენ.“

გაზეთ „ერთობის“ პასუხი: „ტყუილია ის, ვითომ გორის მაზრის ოსობა ჩრდილოეთ კავკასიის ოსობასთან შეერთებას და საქართველოს წინააღმდეგ გამოლაშქრებას ცდილობდეს. ოსთა ყრილობამ და საზოგადოთ ოს გლეხობის მოქმედებამ საკმაოდ დაგვიმტკიცა ეს. ტყუილი და საშინელი პროვოკაციაა აგრეთვე ის, ვითომ ოსთაგან ბევრს 100-120 დესეტინა საუკეთესო მიწა ქონდეს, უმრავლესობას კი 30-40 დესეტინა. პირიქით, ოსობის უმრავლესობას სწორეთ უმიწობა ახრჩობს და ამიტომ შეიძლება გასავალი ექნეს ოს ნაციონალისტების მოწოდებას ბარში შესევისა და იქიდან ქართველების გარეკვისადმი. ეს, რასაკვირველია ფუჭი და მავნე ოცნებაა: არავითარ ძალას არ შეუძლია ბარში ოსების აყრა და სხვაგან გადასახლება. დემოკრატია შესძლებს ახალი მიწის კანონი ცხოვრებაში გაატაროს და ამ კანონის ძალით განსაზღვრულ ტერიტორიაზე მცხოვრები თანასწორათ იქნება დაკმაყოფილებული“ (ერთობა 1918: №69).

სტატისტიკურ მონაცემებს თუ დავეყრდნობით, XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის I ნახევარში ცხინვალში მცხოვრები ეთნიკურად ოსი მოსახლეობის რაოდენობა დიდი არ ყოფილა. აღნიშნულ პერიოდში ცხინვალში ყველაზე დიდი რაოდენობით ცხოვრობდა ეთნიკურად ებრაელი მოსახლეობა, შემდეგ – ქართველები, და ბოლოს – სომხები. 1886 წლის აღწერით, ცხინვალში ცხოვრობდა 1953 ებრაელი, 1135 ქართველი, 744 სომეხი და არცერთი ოსი. 1922 წლის აღწერითაც, მაშინ როდესაც იქმნებოდა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, ცხინვალში მცხოვრები ოსების რაოდენობა შედარებით მცირე იყო. ამ პერიოდში ცხინვალში არის 1651 ებრაელი, 1436 ქართველი, 765 სომეხი და 613 ოსი (გუნცაძე, 2013/2014: 45). მიუხედავად ამისა, 1918-1921 წლებში ოსი ბოლშევიკების მოთხოვნები ყოველთვის მოიცავდა ცხინვალის მათ ცენტრად ქცევას. ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი ალბათ იყო ის, რომ ამ პერიოდში ცხინვალში იყო სავაჭრო ცენტრი, სადაც გადიოდა გზა სამხრეთ კავკასიიდან ჩრდილოეთ კავკასიამდე. შესაბამისად, ცხინვალის დასაკუთრების ინტერესიც ალბათ ამ ეკონომიკური ფაქტორით იყო განპირობებული. ცხინვალს ეკონომიკური მნიშვნელობა რეალურად არც შემდგომ პერიოდში დაუკარგავს, როგორც გზაგამტარს ჩრდილოეთ და სამხრეთ კავკასიას შორის, სწორედ ამის გამო ეკონომიკურად ძლიერი და განვითარების პოტენციის მქონე ქალაქი ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ პოლიტიკურ ცენტრად მომგებიანი იქნებოდა ოსი ბოლშევიკებისათვის. ამ შემთხვევაში ისინი არსებით მნიშვნელობას არ ანიჭებდნენ მოსახლეობის ეთნიკურ შემადგენლობას, ვინაიდან ამოსავალი სწორედ ეკონომიკური მხარე იყო და არა დემოგრაფიული ფაქტორი.

ლიტერატურა:

ავალიანი ს. (1920): მიწისმფლობელობა საქართველოში, ქუთაისი, სამაზრო ერობის სტამბა.

ბლუაშვილი უ. (2005): ქართულ-ოსური კონფლიქტი: ვინ და რატომ დაიწყო იგი?, თბილისი, „ცის ნამი“.

გუნცაძე მ., (2013/2014): 1920 წლის ოსთა აჯანყება შიდა ქართლში ქართული პრესის მასალების მიხედვით, ჟურნალი „ქართული წყაროთმცოდნეობა“ – XV-XVI.

თოიძე ლ. (1991): როგორ შეიქმნა სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, თბილისი, “მეცნიერება“.

კუპატაძე ბ. (2005): საქართველო და რუსეთის IV სახელმწიფო სათათბირო, თბილისი, გამომცემლობა არტანუჯი.

პროვინცია 1920: გაზ. „ერთობა“, №96, გვ. 4.

ხომერიკი ნ. (1920): აგრარული რეფორმა და ჩვენი მეურნეობა, თბილისი, სტამბა ქალაქთა კავშირისა.

Manuchar Guntsadze

European University

Tbilisi, Georgia

manuchar.guntsadze@eu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.10.18>

The Economic Aspect of the Tskhinvali Conflict and the Issue of Settlers

Abstract

The issue of Ossetian tenant settlers, which was linked to economic reasons, is of particular interest for studying the initial phase of the conflict in the Tskhinvali region during 1918–1920. These tenants, who cultivated small plots of land, often became a source of tension due to land shortages and the unclear status of land ownership. The Georgian press and statistical data confirm that land distribution was one of the main causes of unrest.

The first signs of conflict emerged in Tskhinvali after the 1917 Revolution. Ossetian Bolsheviks began to organise and formed a National Council. In January 1918, they officially demanded that all Ossetian-related matters be discussed in consultation with the National Council of South Ossetia. By March, the first conflict had broken out, with key demands centered on land redistribution and the expulsion of nobility.

The subsequent Ossetian uprisings during the period of independence (1919, 1920) were more politically motivated; however, in 1918, the economic motivations were clearly evident. It is worth noting that Ossetians who were economically connected to Georgian society did not take part in the conflict.

Despite the relatively small Ossetian population in Tskhinvali, the city still drew the attention of Ossetian Bolsheviks due to its economic importance – as a trade route connecting the South with the North Caucasus.

These factors – unclear land ownership, economic interests, and political circumstances – contributed to the emergence of the idea of South Ossetian autonomy and the deepening of the conflict.

Key words: Tskhinvali Conflict, The Economic Aspects, Settlers